

DUPKA GYÖRGY

KÁRPÁTALJAI NŐK A GUPVI- ÉS GULÁG-TÁBOROKBAN

(FOLYTATÁS, V. FEJEZET)

KÁRPÁTALJA SZOVJETIZÁLÁSÁNAK ÁLDOZATAI: ELÍTÉLT NŐK A GULÁGON 1945–1970 KÖZÖTT

Az 1944 ősztől kezdődő erőteljes szovjetizálás áldozataivá gyakran ártatlan, jóhiszemű emberek váltak. Az eddigi források szerint, a Sztálin-korszakban 3-tól 25 évig terjedő szabadságvesztésre több mint félezer kárpátaljai nőt ítéltek el, sokaknak a további sorsa ismeretlen.

Abban az időben elég volt egy két értelmű viccet is elmesélni, a „fálnak is füle van” alapon, máris hívták az illetőt a „beszpekára” (KGB-re). Ilyen élményeiről számolt be az ungvári képzőművész, **Danielovics Emmi** önéletrírásában. Mint írja: „*Mindenki mindentől és mindenkitől félt. Megvolt rá a jó oka. Az illetékesek éjszaka felköltötték a lakásukon az embereket, néha az utcán kaptak el egyeseket, és betuszkolták őket a fekete autókba. Ezeknek a szerencsétleneknek rendszerint örökre nyoma veszett. Jobbik esetben 15-20 év múlva tértek haza a Gulágról. Ezek az elhurcolások bírósági tárgyalás nélkül történtek.*”¹

1. LÁGERKRÓNIKÁSOK

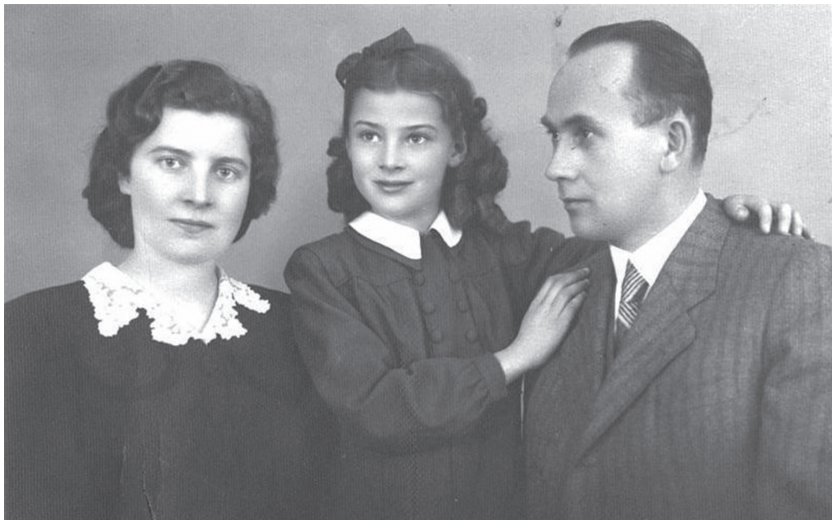
A lágerben keletkezett és utólag megfogalmazott írásokból Kárpátalján több gyűjteményt is megjelentettem.² A férfiak mellett a lágerkrónikás nők is hűen tükrözik a szívbe markoló, átélt szomorú eseményeket.

¹ DANIELOVICS Emmi: *Tiszaborkuttól Ungvárig* (önéletrírás). Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003, 74. o.

² *Istenhez fohászokodva... 1944 Szolyva*. Verses levelek, imák a sztálini lágeremből, 1944–1957. Összeállította, a jegyzeteket és az utószót, a kronológiát írta Dupka György. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992, 84. o. Ugyanaz bővített kiadásban 1994. Lásd még: „*Uram... segíts haza minket...!* Lágerírások: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini lágeremből (1944–1959). Összeállító: Dupka György. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017, *Kárpátaljai magyar nők a Gulágon* (történetek, visszaemlékezések, emlékiratok). Összeállította és az életrajzi jegyzeteket írta: Dr. Dupka György. Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017.

A kárpátaljaiakkal is kapcsolatban állt anyaországi elítéltek közül példaként említem **Karig Sára** (1914–1999) politikai fogoly sorsát, aki a későbbiekben ismert magyar műfordító lett. Őt 1948-ban a szovjet katonai kémelhárítás hamis vádjával, elítélés nélkül kényszermunkatáborba deportálták. Emlékezetesebb rabállomásai: Lemberg és Vorkuta. Rabszolgaként több ezer nő sorsában osztozva, ezekben a lágerekben dolgoztatták. Öt évi rabság után, 1953-ban térhetett haza. Fogságának legszomorúbb élményeit a vorkutai lágerben örökítette meg, amely *Sarkövezet*³ címmel csak a rendszerváltás után, 1995-ben látott napvilágot. **Karig Sára** a „fejbeírás” tényét egyik vorkutai versében megerősíti: „*A költő itt a hóban ír/ mert nincs papír. / a jég hátán senki sem él, / kemény a tél. / S a lét csak tárgyi tévedés: / az érv kevés. / ha él, ha vall, ha néha sír, / a hóba ír, / hogy itt is költő- és magyar - / és jót akar, / hogy itt is hinni, írni mer, / hogy írni kell.*”

Karig Sárával együtt raboskodott Vorkután a Gulágot megjárt ungvári **Mészáros Sándorné - Murányi Georgina Ivanyivna** - (Novoszselica, 1909–2001) néptanítónő.

A szovjetek bevonulása után az NKVD által szétvert ungvári Mészáros-család. A 8 évre ítélt perecsenyi főerdész férj, Mészáros Sándor 1947-ben halt meg egy donyecki rabkórházban. A tanító feleség, Mészáros Sándorné Murányi Georgina hat évet a lágerben, 3 évet száműzetésben töltött.

³ KARIG Sára: *Sarkövezet*. versek. Philobiblon, Bp., 1995.

Amikor **Mészáros Sándor** - Olekszandr Kirilovics - (Zavadka, 1902) perecsenyi mérnököt, főerdészt 1945. júliusban letartóztatták, lányuk kilenc, fiuk két éves volt. Azzal vádolták, hogy munkája során az erdőben partizánokra vadászott. A bíróság hamis tanúvallomások alapján 1945. november 5-én 8 év „katorgára” (kényszermunka) és 5 év szabadságvesztésre ítélte. Akkor még nem tudta, hogy ez csak a szenvedései kezdetét jelenti. A GULÁG-rabságba hurcolt **Mészáros Sándornét** Ungváron tartóztatták le szintén koholt vádak alapján. A Kárpátontúli Ukrajna Különleges Bírósága 1947. december 15-én 6 évi szabadságvesztésre, 3 évi száműzetésre ítélte. Azzal vádolták, hogy szovjethatalmat gyalázó kijelentéseket tett néptanítóként saját munkakörében. Az 1956-os amnesztia idején sem jöhetett haza. Száműzetésben élt Ivano-Frankovszk közelében. Csak a hatvanas években kerülhetett Ungvárra, 9 év után találkozhatott rokonainál nevelődött lányával és fiával. Munkácson élt⁴ bekövetkezett haláláig. Mészáros Sándort 1990-ben, feleségét 1991-ben rehabilitálták.⁵

Karig Sára biztatására (szabadulásuk után is leveleztek egymással) magyarul megírt emlékiratát 1991. február 13-án fejezte be. Az eredeti szövegét az amerikai katolikusok kezdeményezésére 1998. április 20-án lefordították ukrán nyelvre. Az 1999. augusztus 10-én ukránból orosz nyelvre átültetett kéziratot a New England Publishing Co. nyomda adta ki. Kéziratának részleteit angolul is terjesztették a nyugati világban. Magyarul az ungvári Intermix Kiadónál látott napvilágot *Elrabolt éveim a GULAG-on* címmel, 1999-ben.⁶

Emlékiratában többek között a fogolynők hétköznapi sorsáról így ír: „*Innen egy távolabb fekvő, nagyobb lágerbe kerültem. Itt egy **Jakovlev Lina** nevű asszony brigádjába osztottak be, ahol mélyfűrási munkálatokban kellett segídezniem. Ez a nő csak úgy volt hajlandó dolgozni, ha férfiszeretőt biztosítottak számára a központi lágerből. Ebből a célból összeeszkábáltak számára egy kis viskót. A nehezebb munkákhoz férfirabokat is küldtek, aminek aztán látható eredménye lett, ugyanis több nő teherbe esett, és a lágerben születtek meg gyermekeiket. Tudok azonban nem egy esetről, ahol a világra hozott csecsemőt belefojtották a pöcegödörbe vagy a közeli csatornába.*”⁷

⁴ Helytállásáért 2000-ben vehette át a Magyar Köztársaság Elnöki Aranyérmét.

⁵ *Reabilitovani istorieju* (Rehabilitálta a történelem) Zakarpatszka oblaszty. Knyiga persa, Vat Vidavnicтво Zakarpattye, Uzsgorod, 2003. 486-487. old. A továbbiakban: RI, I. 2003...

⁶ MÉSZÁROS Sándorné művei: *Istorija moej zhizni. Dokumental'naja povest'. Oformljenije Ljubovi Levinoj*, Izdatelstvo Karpati Uzsgorod–Boston, 2000. (Ukránul, oroszul), *Elrabolt éveim a GULAGON*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2000., *Elrabolt éveim a Gulágon*, előszó: Kátainé Szilvay Ingrid; Egy büszke utód, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2005.

⁷ MÉSZÁROS Sándorné: *Elrabolt éveim a Gulágon*. Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2005. 79.

A hajadonok közül is többen a szovjet börtönlágerekben váltak anyává, itt születték meg gyermekeiket. Aztán szabadulásuk után a szovjet gyermekotthonokba került csemetéjüket felkutatták, magukhoz vették és felnevelték őket.

A GULÁG-munkatáborokat megjárt kárpátaljai magyar nők, illetve a nyugat-ukrajnai polgári vagy politikai vétséget elkövetett „tenyeres-talpas parasztasszonyok” sorából kiemelkedik *Mandrik Erzsébet* (1931. február, Visk) viski gazdászlány megrendítő sorsa, élettörténete, amelyről az általam kiadott *A pokol bugyraiban* című emlékiratában őszintén és nyíltan beszámolt. *Mandrik Böskét* 14 évesen egy orosz határőrtestet szülőfalujában, Visken megerőszakolta. A lilomtipró tisztet *Mandrik Erzsébet* apja agyonverte, majd ezután átszökött Romániába, ahol a szatmári falvakban *Viski Jóskaként* ismerték, ott is halt meg.

A KGB szovjet biztonsági szolgálat nyomozó tisztjei a szerencsétlen, megerőszakolt lányt az apa helyett letartóztatták, a huszti bíróság 10 évre ítélte, később a lágerőrök Lemberg-től Szibériáig többször megerőszakolták.

Érdekes, hogy a fentebb idézett *Mészáros Sándornéhoz* hasonlóan *Karig Sárával* őt is összehozta sors. Az NKVD lemergi 25. sz. gyűjtő és továbbító börtönláger⁸ rabkórházában egy ideig ápolónőként *Karig Sárával*⁹ együtt dolgozott, tudniillik az egészségügyi részleghez tartozóknak szabadabb mozgásuk volt. Közös főnökük a 10 évre elítélt *Fatán János*¹⁰ elítélt munkácsi orvos volt,

⁸ A hírhedt börtönláger, amelyet a városzéli egykori huszárcsasznya területén alakítottak ki, 1938-1941 között az NKVD felügyelete alatt állt; 1941-től 1944-ig a Gestapo a terület szomszédságában fekvő, korábban főleg szegény zsidók lakta külvárosi negyedet (Zamarastynów, Zamarasztyniv) jelölte ki gettónak, valamint a szóban forgó területet is részévé tette. 1944-1955 között a SZMERS/NKVD/belügyminisztérium 25. sz. gyűjtő és továbbító börtönlágere volt. A közép- és kelet-európai országokban és Nyugat-Ukrajnában, köztük Kárpátalján (főleg a szovjet katonai törvényszék, a rendkívüli bíróságok, az NKVD különleges tanácsa által, a szovjet Btk. 58-as paragrafus alapján) több évi szabadságvesztésre ítélte, ún. szovjetellenes elemeket gyűjtötték itt össze, és vitték innen Szovjetunió szerte az NKVD Gulag javító-nevelő kényszermunkatáborába. 1944-1955 között mintegy félmillió elítélt fordult meg itt. A Lemberg környéki településeken is működtek kisebb-nagyobb gyűjtőhelyek a központi börtönláger részlegeiként. 2010 óta az egykori börtönláger helyén múzeumot létesítettek. Létrehozásáról 2010-ben Lviv város tanácsa hozott döntést. A 805 négyzetméteres múzeum területén négy részleget alakítottak ki. 1.) Avanzóna, 2.) a totalitarizmus sétánya, 3.) a 25 sz. börtönláger. 4.) parkoló. Első igazgatója Tarasz Csolij. Az embertelen körülmények, járványos betegségek miatt elhunytak holttestét titkosított tömegsírokban hantolták el; 2015 óta több ilyen feltártak. Lásd <http://territoryterror.org.ua/en/museum/25/>, letöltve 2019. január 10.

⁹ Karig Sára: A szerencse lánya. Életinterjú, készítette Bakonyi Éva. Magvető, Budapest, 2019.245-251.

¹⁰ Fatán János /Ivan Ivanovics Fatan (Veléte, 1897-Munkács, 1959?), orvos, az 1920/21-es tanévben végzett a budapesti tudományegyetemen. 1940. december 20-tól Munkács város tisztifőorvosa. Egykori munkácsi lakosként 1946. december 16-17-én a Kárpátmelléki Határőr katonai alakulat hadbírósa 10 évi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte.

aki később a 16 éves viski lányt rabtársai életmentéséért cserébe, szexuális kapcsolatra kényszerítette. Mint hajadon a leMBERGI börtönlágerben vált ő is anyává: „1948 október 4-én világra hoztam a gyermekemet. Fiú lett, a Sándor nevet adtam neki. A lágerben Alekszandrként tartották nyilván. A szülés nehéz volt, majdnem elvéreztem. Később, amikor kissé magamhoz jöttem, nem tudtam a kisfiamat szoptatni, mert nem volt tejem. A mellem bedagadt, hiszen nem tudtam, mit kell ilyenkor csinálni; nem volt, aki kioktasson. Megoperáltak: a műtét nyoma ma is látszik a mellemen. A gyerek mellé dajkát fogadtam, hogy el ne pusztuljon szegényke. Egy orosz asszonynak bőven volt teje ő szoptatta a gyermekemet.

A műtét után, amikor úgy-ahogy magamhoz jöttem, elvállaltam mindenféle munkát, hogy meg tudjam tartani a dajkát. Végül a kenyéradagom felét adtam oda neki; csakhogy szoptassa a fiamat. (...) A gyermekeket elszedték tőlünk. A többi anya sírt, nekem annyi erőm se volt, hogy tiltakozni próbáljak (...)”

A további fejezetekben leírja, hogy 1956-ban amnesztiával szabadult. Hosszú kutakodás után Közép-Szibériában, a Krasznojarszk kormányzóság egyik Jenyiszaj folyó menti gyermekotthonában megtalálta 9 éves fiát, erről szívszorító sorokban számolt be: „1956 márciusában végre levél jött a Vörös keresztől: megvan a fiam! Megírták, hogy egy szibériai gyermekotthonban él, mellékeltek a pontos címet is, amelyen megtalálom őt. Azonnal indulni akartam érte, de lebeszéltek, mondván: tavasz előtt semmiképpen el ne induljak, mert az úttalan utakon úgysem érnék oda. (...) Április végén megelégettem a várakozás okozta feszültséget. Kértem egy hét szabadságot és elindultam a fiamért. Jenyiszajszkig vonattal utaztam, ott egyenesen a milíciára mentem. Felvilágosítást kértem arról, miképpen juthatok el a gyermekotthonba. (...) Megmutatták, hol találok a gyermekotthont. Fákka körbe vett épület volt, alig látszott. (...)

Kutatva néztem az asztalnál ülő gyerekek arcába. A nevelő odalépett az egyikhez, megigazgatta rongyos, foszlott ruháját „Ő lehet az” – villant bennem a felismerés. Rákiáltottam: „Fiam!!”.

A nyakamba ugrott, megölelt, magához szorított. Letépnem sem lehetett volna rólam, Mind a ketten sírtunk. (...) Megöleltem, magamhoz szorítottam és mondtam neki: „Édes gyermekem, megyünk haza!”¹¹

Lembergben tábori orvosként működött, majd szabadulása után visszatért Munkácsra, és a helyi poliklinikán folytatta hivatását. 1959-ben rehabilitálták. További sorsa ismeretlen. Közismert az is, hogy Mandrik Erzsébet elítélt szeretője volt, viszonyukból Sándor/Alekszandr (Riskó Sándor a nevelőapja nevét vette fel) nevű fiúgyerek született, aki még Beregszászban ma is él, Mandrik Erzsébet szabadulása után Fatán doktorral az ötvenes évek elején megszakította a kapcsolatot. Ezt a későbbiekben mesélte el nekünk.

¹¹ Lásd bővebben internetes elérés itt: <http://mek.oszk.hu/17900/17947/17947.pdf>

A szibériai Krasznajarszkból a 6 ezer kilométert elszántan és kitartóan tette meg. Útközben éheztek, fáztak, azonban a jóemberek segítségével szeretett szülőföldjére eljutott, és a börtönlágerben született fiúgyermekével szerencsésen hazatért a meghurcolt családjához Viskre. Majd férjhez ment, családjával Beregszászban telepedett le, lágeréveiről 2 könyvet¹² írt.

A szovjethatalom első éveiben a politikai tartalmú naplóírás is szovjetellenes bűncselekménynek számított. A beregszászi belügyisek ehhez hasonló cselekedetért vonták felelőségre *Nagy Margit – Margarita Valentinyivna* – (1922) nagybereg-i 23 éves, magyar nemzetiségű, alapiskolai végzettségű, pártunkívüli, háztartásbeli hajadont. A vád: bűnszövetkezetben elkövetett szovjetellenes agitáció. Bűntársa, *Fancsik Tihamérné Híres Ida*, háromgyermekes asszony. A fiatal lány még a háború alatt barátnőjéhez költözött, mivel annak magyar csendőr férje ebben az időben a fronton teljesített szolgálatot. Őket a helyi túlbuzgó kommunisták (*Weisz Miksa, Marinka Bertalan, Vokán József*) jelentették fel.

Nagy Margitot 1945. május 24-én tartóztatták le, a házkutatás során megtalálták naplóját, mint bűnjelet, bizonyítékot elkobozták. Az Ungvári Különleges Bíróság 1945. december 3-án népellenes tevékenység folytatása vádjával 3 évi szabadságvesztésre ítélte.¹³ A belügyminisztérium alá tartozó szibériai Pecsora javító táborba szállították. A táborban nehéz fizikai munkát végeztek a nőekkel: kubikoltak, vasutat építettek, fát vágtak, nyáron füvet kaszáltak stb. 1947-ben április 19-én amnesztiával szabadult.¹⁴ 1991-ben rehabilitálták.

Mandrik Erzsébet. A pokol bugyraiban. Egy viski parasztlány a sztálini légerekben. – Egy viski parasztlány a sztálini légerekben című emlékiratának borítója

¹² MANDRIK Erzsébet. *A pokol bugyraiban. Egy viski parasztlány a sztálini légerekben.* – Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1997. Ugyanó: *A pokol tornácain.* Napló. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 172. Ungvár-Budapest, 2007., 124 oldal

¹³ RI, I. 2003. 527.

¹⁴ DR. SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY Ibolya: „Amiről sokáig beszélni sem volt szabad. „Lapok Nagyberg meg nem írt történetéből. In: A kommunizmus áldozatai – 2015. 130-153 old. Tárolt változata: <http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2017/01/A-kommunizmus-aldozatai-2015.pdf>

1944 október 26-tól kezdődő esemény leírása az akkor körül-
tem lévő legszűkebb körben.

Reggel úgy 8 óra tájban haza mentem Fanesikéktől azt a
hírt hallva, hogy körülbelül délután 2 órára itt lennek az
oroszok. Minthát én nem, Katóék sem hittek ottakara.

Tauska nini mondta, mikor eljöttem, ha valami komolyabb
dologot hallok; jöjjetek te is én megigátem, hogy lejövök.

Dolgom körbe (már amilyen dolog lehet egy ilyen hátrúton)
kitekintek a roba ablakon látom a magyar katonákat a
toronyba viszik a telefon drótot... Dél tájban meghalottam az
első öggyű lövést, éppen a kertbe voltam. Beszéltek a hírbe.
Egy hírsít megriantott lennünket. Edesanyámék kériültek a
bunkerek én pedig a legszűkebbeket magamhoz vevé
jönni akartam Tauska niniékhez. Edesanyám nem akart el-
engedni hogy együtt legyünk minden. De én azt mondtam,
edesanyám tessék a jó Istenre bízni a soromat, mennem
kell, Tauska ninit nem hagyhatom magára a három öggyűke
együtt. Eljöttem. Mikor jöttem láttam Kovács László előtt magyar
katonákat láttam seherekkel együtt. Hogy eljöttem Tauska
ninit megelégedve láttam, megigátem beteljesedre láttam...
Ekkor jött két magyar katona harang a süttető, igazán jól

A Nagy Margit által vezetett napló első írott oldala.

Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Hivatalának Levéltára
7. fond, C-54. ügyirat, tárgyi bizonyítékok csomagja¹⁵

¹⁵ Dr. Szamorovszkyné Nagy Ibolya: „Amiről sokáig beszélni sem volt szabad” Lapok Nagybereg meg nem
írt történetéből. <https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2017/01/A-kommunizmus-%C3%A1ldozatai-2015.pdf>

Fancsik Tihamérné Híres Ida - Ida Georgijivna - (Dombó/Dubove, Técsői j. 1914) alapiskolai végzettségű, pártonkívüli, háztartásbeli, nagyberegai lakost 1945 nyarán tartóztatták le, miután a fentebb említett barátnője, **Nagy Margit** már az NKVD ungvári börtönében sorozatos kihallgatásokon esett át. Az Ungvári Különleges Bíróság 1945. december 3-án¹⁶ **népellenes tevékenység folytatása vádjával 2 évi szabadságvesztésre ítélte. Donbászra szállították**, először a szénbányában, majd legyengülése után a varrodában végeztettek vele kényszermunkát. 1947-ben szabadult. A lágerben szerzett betegségét legyűrve gyermekeit özvegyként felnevelte. 1991-ben rehabilitálták.

2. ELÍTÉLT KÁRPÁTALJAI ÉS MAGYARORSZÁGI NŐK SZOVJET KÉNYSZERMUNKÁN

Az NKVD- és a SZMERS-különítmények anyaországi magyar nők tucatjait is letartóztatták. Koholt vádak alapján az ítélet akár 10-25 év is lehetett. A magyar hatóság közreműködésével hurcoltak el őket a Gulágra.

A politikai vonalon elítéltek csoportjába tartozott mások mellett **Marczin Borbála** (1927–2015) fiatal budapesti lány is, akit 1946. január 30-án a 7. Szovjet Gárdahadsereg katonai törvényszéke kémkedés vádjával – társaival együtt – tízévi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Mintegy 7 évet raboskodott Norilszkban (Norilag), ahol a kényszermunkatábor-rendszer tíz lágerében közel kétszáz ezer foglyot, köztük negyvenezer nőt őriztek. 1953. decemberben, az utolsók között érkezett Magyarországra.

Akár iskolai tanprogramokban is szerepelhetne a meghurcolt, megerőszakolt **Rohr Magdolna** (Bátaszék, 1928–2007) Gulág-túlélő története is, akit koholt vádak alapján egy nap eltéréssel (1946. január 30-án) a szovjet katonai törvényszék szintén tízévi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Az alig 17 éves sváb lány 7 évet raboskodott Donbasz, Tajset, Bratszk, Zajarszk munkatáborokban, a fiatalság legszebb éveitől megfosztva, 26 éves korában szabadult. Erre így emlékezett Rohr Magdolna lánya, **Nagyné Pintér Jolán**: „*Sztálin halála után felcsillant a remény, hogy hazatérhetnek az elítéltek. Az ukrainjai Lembergben fél évet vártak arra,*

¹⁶ RI, I. 2003. 695.

hogy hazájuk visszafogadja őket. Itt egy jóképű, magas, fiatalon megöszült fiatalember kezdett udvarolni anyukámnak. Leventeként esett fogságba, húsz évre ítélték. 1953 decemberében futottak be azok a vonatszerelvények, amelyek a Szovjetunió kényszermunkatáboraiából hozták honfitársainkat. Így érkezett haza közel tíz év után immár jegyespárként, Rohr Magdolna és Pintér Károly. És velük jöttem én is, beteljesedett szerelmük gyümölcseként, igaz még csak magzati állapotban, pedig a velük együtt hazatért asszonyok többségének nem adatott meg a gyermekáldás. Tulajdonképpen valóságos csoda, hogy élek.”¹⁷

A rendszerváltozás után a túlélőkkel együtt kezdeményezték a Gulagon Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány létrehozását, amelynek elnöki tisztségét haláláig **Pintér Károlyné Rohr Magdolna** töltötte be. Legnagyobb cselekedetük, az, hogy a budapesti V. kerületi Honvéd téren 1993-ban emlékművet állítottak a Gulag áldozatainak. A carrarai márványból és ólomból készített *Emberkereszt* című alkotást *Veszprémi Imre* szobrász készítette. Édesanyja halálát követően **Nagyné Pintér Jolán** vállalta azt a küldetést, amelyet szülei és sorstársai elkezdtek. A Gulag Alapítvány elnökeként azóta is sikeresen folytatja mindazt, amit szülei elkezdtek.

Rohr Magdolna sorstársai közül például **Szikszay Edit** (Szombathely, 1924–1997) hajadon 24 éves korában, 1949 februárjában koholt vádak alapján hazaárulással, kémkedéssel vádolták, és 25 évre ítélték, mint a Szovjetunió elleni kémet. Szibériába vitték, erdőirtáson dolgozott. 1955. november 25-én ért haza. A későbbiekben tanárként, néprajzkutatóként lett ismert.

Az elítéltek közül többen a hírhedt uráli női táborba, nevezetesen Nyizsnijj Tagilba kerültek, ahol a bányákban, kolhozokban, útépitésnél lélektipró fizikai rabmunkára kényszerítették őket. Köztük volt **Beleznay Rozália** is (Nagyatád, 1910. június 7.), **Sztankó Mária Terézia** tisztviselőnő, akit szovjetellenesség miatt szülővárosában tartóztattak le. 1945. május 22-én Grazban a katonai törvényhozás golyó általi halálra ítélte, de az ítéletet 25 évi kényszermunkára változtatták. A kínzások következtében megrokkant, 9 éven át rokkantlágérben raboskodott, 1953 decemberében szabadult. **Fintor Józsefné Molnár Terézt** (Nagykanizsa, 1928) az NKVD katonai különítménye 1945 novemberében Vasvár közelében tartóztatta le. Egy katonai teherautóval, amelyen már „összegyűjtött” magyar férfiak és nők voltak,

¹⁷ Nagyné Pintér Jolán: Köszöntő. <https://gulagalapitvany.hu/rolunk/>

az ungvári börtönbe vitték, és az 54. paragrafus (14). pontjai alapján 10 évre ítélték. Büntetését Kolimán (Magadan, Szuszuman) töltötte le. 1953. december 3-án térhetett haza Magyarországra.

Szovjetellenes agitációért bűnhődött **Horvát Erzsébet** (1910, Beregszász) debreceni és **Rziman Terézia** (Budapest, 1897) munkácsi lakos. A 90-es években rehabilitálták őket.

Az MVSZ Határőrhadserg kárpátaljai körzetének haditörvényszéke – a nép ellenségének bélyegzett – **Arany Etelt** (Pély, Magyarország, 1919.), a kigyósi iskola tanítónőjét 1952. január 6-4. közt 25 év szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.¹⁸

Az SZSZKSZ Állambiztonsági Minisztérium Különytáncsa Ungváron tárgyalta **Nagy Klára** (Budapest, 1930) magyar, budapesti lakos ügyét, 10 év szabadságvesztésre ítélte el 1947. december 6-án.

A magyar nőkről még nem készült teljes lista, ez a feladat a jövő kutatóira vár.¹⁹

3. A KOMMUNIZMUS NŐI ÜLDÖZÖTTJEI A HAD- ÉS A NÉPBÍRÓSÁGOK ELŐTT

Kárpátalján 1944-től 1953-ig, Sztálin vezér haláláig, legalább 10 féle bíróság működéséről tudunk. Kiemelt célfeladatuk volt, hogy leszámoljanak azokkal a másként gondolkodó emberekkel, akik akadályozhatták volna az erőteljes szovjetizálást a térségben.

1944–1960 között működött a Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bírósága, majd 1946-tól a helyébe lépő Kárpátaljai Területi Bíróság, a Lvovi (Lemberg) Vasút Vonal Bírósága, az SZSZKSZ állambiztonsági minisztériuma melletti külön tanácsa, a 4. Ukrán Front Hadbírósa. A későbbiekben szerepét átvette az MVSZ Határőr Hadseregének Kárpátaljai Körzeti Hadbírósa stb.

Az NKVD, majd a KGB és a SZMERS Kémelhárítás nyomozati osztályaitól függött, hogy a nyomozati anyagok alapján kit küldenek a bíróság elé, és kivel szemben szüntetik meg a nyomozást.

¹⁸ RI, I. 2003. 160.

¹⁹ Lásd. a témával érdemben: (*Magyar nők a Gulágon* Sára Sándor 3 részes dokumentumfilmje) foglalkozott. A három rész alcíme: *Mikor vittek Szibéria felé... (96 perc)*, *A nép ellenségét átvetem (102 perc)* és *Hallgatásra ítélve (101 perc)*. Az 1992-ben bemutatott film a GULÁG-GUPVI táborokba hurcolt magyar nőkről szól.

Joguk volt ahhoz is, hogy bírósági ítélet nélkül nőket is munkatáborokba irányítsanak.

Másik fő feladatuk volt a látókörükbe került delikvensek figyelése, zaklatása és további elkövetők felkutatása. Ez a folyamat a Gorbacsov-éra kezdetéig tartott.

A nőket is elítélő szovjet katonai törvényszékek, népbíróságok

№	Ítélelhozó testületek	Ítélelhozatal időszaka	Elítél, fő
1.	Az NKVD Különleges Tanácsa	1940–1942	385
2.	A 4. Ukrán Front katonai törvényszéke	1944–1945	8
3.	Rendkívüli Bíróság (Kárpátontúli Ukrajna)	1945–1946	16
4.	Az SZSZKSZ Állambiztonsági Minisztérium Különtanácsa	1947–1953	16
5.	Az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírószága	1946–1953	84
6.	Kárpátaljai Területi Bíróság és járási, körzeti és regionális bíróságok	1946–1970	89
Összesen:		1940–1970	603

A 4. Ukrán Front Hadbírószága, 1944–1945. Még Csap alatt dörögtek a nehézfegyverek, amikor a szovjet különleges egységek megkezdtek a kárpátaljai települések „átszűrését”. Az akció folyamán szovjetellenességgel megvádolt békés polgárokat, köztük nőket is begyűjtöttek, akik közül többen különböző tisztségeket viseltek a Horthy-korszakban.

Az eddig felkutatott adatok szerint már 1945. január elején a 4. Ukrán Front Hadbírószága elé állítottak nőket is. 1945. január 4-én az orosz zsidó családból származó 47 éves *Abramov Jevdokija* (1898) ungvári lakost a magyarok, németek javára történő kémkedés vádjával 15 évre ítélték el. 1994-ben rehabilitálták.²⁰

Ungváron „*illegális helyzetben tartózkodó*” galíciai testvérpárt, a 22 éves *Vladiko Irinát* (1925) és a 18 éves *Vladiko Natáliát* (1928) szovjet-

²⁰ RI, I. 2003. 152.old.

ellenes propagandáért 1946. április 24-én a 4. Ukrán Front 38. Hadsereg Hadbíróháza az előbbi 20, az utóbbit 10 évi szabadságvesztésre ítélte. Őket 1992-ben rehabilitálták.²¹

Olyan esetekre is fény derült, amikor a letartóztatott személyek ügyében a nyomozást megszüntették, mégsem nyerték vissza szabadságukat, munkatáborba kerültek. A 4. Ukrán Front "Szmers" Kémelhárító Főosztály parancsnoka ilyen határozatot hozott 1945. január 22-én a Tiszakórádról származó, 31 éves **Gábor Ilona** (1913) Ungváron élő táncosnő²², és a lengyel nemzetiségű **Tatyínec Emília** (1918) munkácsi lakos ügyében²³, jóvátételi munkatáborba irányították őket. 1992-ben rehabilitálták.

Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bírósága, 1945–1946. 1944. december 18-án a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa rendelet útján hozta létre. Az állambiztonsági szervek felügyelete alatt a Rendkívüli Bíróság a szovjet büntetőtörvénykönyv 58 cikkelye és legalább 15 alpontja alapján már 12 éves kortól ítélhetett bárkit 20-25 évre, sőt, golyó általi halálra is. A koncepciós pereket tartalmazó listák áttekintése után kijelenthetjük, hogy a „népellenesnek” megbélyegzett nőkkel is kegyetlenül leszámoltak.

A Kárpátontúli Ukrajna Rendkívüli Bírósága az NKVD és a SZMERS vádirata alapján az elemi népiskolát végzett partizánparancsnok, **Vaszil Ruszin** elnökletével (nem kellett rendelkezniük jogi végzettséggel), **Ivan Andrásko** főügyész javaslatára 1945–1946 között – az eddig megtalált akták szerint – 13 nő (5 magyar, 4 ruszin 2 cseh, 1 lengyel és egy német nemzetiségű) ügyét tárgyalták meg, egy főt 2, három főt 3, két főt 5, egy főt 6, egy főt 7, négy főt 10 és két 2 főt 20 évi szabadságvesztésre ítéltek el. Az aktákból az is kiderült, hogy alapiskolai végzettséggel nyolcan, középiskolával öten rendelkeztek. Valamennyien pártonkívüliek, öt háztartásbeli, négy munkás, egy-egy könyvelő, gépíró, hivatalnok.

A Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Elnöksége (elnök **Ivan Turjanica**) csak két ügyben módosította a Rendkívüli Bíróság ítéletét. Az egyikben a ruszin nemzetiségű **Kacsurovszka Hanna** (1922) huszonhárom éves ódávidházi, egykori magyar tisztviselőnőt a Rendkívüli Bíróság 1945. október 29-30-án golyó általi halálra ítélte. Szerencsére nem végezték ki, mert a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Elnöksége a halálos ítéletet nem hagyta jóvá, az ítéletet 10 év szabadságvesztésre módosította.

²¹ RI, I. 2003. 235.old

²² RI, I. 2003. 241.old.

²³ RI, I. 2003. 668.old.

Megjegyzem, ugyanezen a napon a huszonegy éves huszti **Bogdán Magdát** (1924) a nevezett bíróság 20 év szabadságvesztésre ítélte. Kilenc nap elteltével a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának Elnöksége 1945. november 9-én felülbírálv a korábbi döntést, 10 év szabadságvesztésre mérsékelte.

A koncepciók perben ártatlanul elítéltek közül nagy port vert fel egy színészházaspár ügye. A csehországi, cseh származású színésznő **Apijári Anna** (1919) ruszin férjével, **Apijári Stefan** (Nagyberezna, 1919) színész-illuzionistával együtt kerültek a vádlottak padjára, a „népellenesség” bélyegét viselő színésznőre húsz évet, férjére 15 év kényszermunkát szabtak ki.

Az akták szerint szovjetellenes propaganda, kémkedés vádjával:

a lengyel **Brugos Bronyiszlava** (1908) ungvári lakost 1945. október 17-én 10 évre,

a ruszin **Popovics Jelizaveta** (1902) ungvári lakost 1945. április 24-én 10 évre,

a magyar **Bir Erzsébet/Alzsbeta** (Bótrágy, Beregszászi j. 1895) bótrágyi lakost 1945. október 1-jén 6 évre,

a cseh **Hupka Olena** (Turjasebes/Turja Bisztra, Perecsenyi j. 1916), ungvári lakost 1945. szeptember 6-án 5 évre,

a magyar **Gajda Erzsébet** (Ilosva, Ilosvai j. 1909) beregszászi lakost, könyvelőt 1945. augusztus 15-én 3 évre,

a magyar **Nagy Margit** (Nagybereg, Beregszászi j. 1922) nagybereg-i lakost 1945. december 3-án 3 évre,

a ruszin **Pas Júlia** (Bustyaháza/Bustino, Técsői j. 1925) bustyaházi lakost, gépiprónőt 1946. január 14-én 3 évre,

a magyar, **Fancsik (Fancsikai) Ida** (Dombó/Dubove, Técsői j. 1907) nagybereg-i lakost 1945. december 3-án 2 évre,

a magyar **Saller Róza** (Fehérgyarmat, Magyarország, 1902) beregszászi lakost 1945. január 10-én 7 hónapra ítélték el.

Valamennyiüket 1990–1992-ben rehabilitálták.

Az SZSZKSZ állambiztonsági minisztériuma kárpátaljai különtanácsa, 1947–1953. 1946. január 22-étől a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége rendeletben szabályozta Kárpátontúli Ukrajna, a továbbiakban a Kárpátaljai terület közigazgatását. A szovjet állambiztonsági szervek, az ügyészség, a katonai és a népbíróságok hivatalosan is az érvényben lévő törvények alapján hozzák meg ítéleteiket kárpátaljai nők ügyében is.

A SZMERS kémelhárítási szerv hatáskörében 1944. november 26-án létrehozott NKVD kárpátaljai külön tanácsa (később az SZSZKSZ állambiztonsági minisztériuma kárpátaljai külön tanácsa) hozott ítéleteket 1947–1953-ban. Ebből az időszakból ismertté vált 13 kárpátaljai nő aktája, akiket rehabilitáltak. A vád: hazaárulás, kémkedés, terrorcselekmény, diverzió, rongálás, szabotázs, szovjetellenes összeesküvés, szovjetellenes agitáció stb. A vádlottak padjára került nők közül 5 magyar, 6 ruszin, 1 zsidó, 1 amerikai, továbbá 5-en 10, 3-an 8, 1 fő 7, 2-en 2, 2-en 5 évre kerültek börtönlágerbe.

Ebben a kategóriában a politikai elítéltek legismertebb személyisége a magyarul is kiválóan beszélő ruszin-ukrán nemzetiségű **Manajló Teofilia-Mária O.S.B.M.** (Ungvár, 1920. március 28.) Szent Bazil-rendi apácanővér, ápolónő, ungvári lakos. A merénylet áldozatává vált boldog **Romza Tódor** püspök ápolója a munkácsi kórházban. **Sztálin** és **Hruscsov** parancsára a püspök meggyilkolása után a merényletet megszervezők (az NKVD, **Szudoplatov** tábornok irányításával) minden nyomot igyekeztek eltüntetni. Az apácanővér személyében bűnbakot találtak, akinek meghurcolása szorosan összefügg a főpásztor ellen kitervelt bűncselekménnyel. Az akkor 27 éves munkácsi kórházi főnővér a gyilkosság egyik koronatanúja, akit a hatóságok igyekeztek egyházi környezetétől teljesen elszigetelni. **Manajló Máriát** az NKVD 1948. január 28-án tartóztatta le szovjetellenes tevékenység vádjával. Kijevbe szállították, ahol fél éven át próbálták – eredménytelenül – rábizonyítani azt, hogy részt vett a püspök meggyilkolásában. Az SZSZKSZ állambiztonsági minisztériuma kárpátaljai külön tanácsa 1948. augusztus 21-én ártatlansága ellenére tíz év munkatáborra, öt év jogfosztásra, s vagyonekbobzásra ítélte. Betegen került a Mordvin ASZSZK egyik rabkórházába. 1955-ben engedték haza. 1989 áprilisában rehabilitálták. Bekövetkezett haláláig ápolónő Ungváron.

Az SZSZKSZ állambiztonsági minisztériuma kárpátaljai külön tanácsa által kémkedés vádjával

Balázs Ida (Makkosjánosi/Janosi, Beregszászi j. 1903) magyar, makkosjánosi lakos, 1948. február 14-én, 10 év,

Rziman Teréz (Budapest, 1897.) magyar, Munkács lakosa, felsőfokú végzettség, színésznő, 1950. október 29-én 10 év,

Canics Magdalina (Ungvár, 1931) ruszin, ungvári lakos, a területi ter-
vosztály titkára 1949. május 28-án 10 év,

Judkovics Mária (Csontos/Kosztrino, Nagybereznai j. 1891.) zsidó, Ungvár lakosa, 1952. november 19-én 10 év,

Albók Rozália Péteré (Csonkapapi, Beregszászi j. 1920) magyar, mező-
kaszonyi lakos, 1950. április 22-én 5 év,²⁴

Brancsik Júlia (Munkács, 1931) magyar, Munkács lakosa, alapiskolai
végzettség, a helyi dohánygyár munkása, 1950. augusztus 26-án 8 év,

Csanda Olena-Olga (Szolyva, 1910) ruszin, Szolyva lakosa, a területi
tervosztály titkára, 1947. szeptember 30-án 5 év,

Gubinec Hanna (Latorcafő/Latyirka, Volóci j. 1922) ukrán, latorcafői
lakos, 1948. február 28-án 8 év,

Kevhisvili-Suljarenko Olga (Ditkovics, Zsitomiri t. 1920) ukrán, Ung-
vár lakosa, étteremvezető, 1950. július 22-én 7 év szabadságvesztésben
részesült.

Rjaszka Zsófia, Szofija (Szuhabaranka/Szuha-Bronyka, Ilosvai j. 1929.)
magyar, Munkács lakosa, távirász, 1948. május 8-án 8 év szabadságvesztésben
részesült.

A Kanadában született **Faingel Margit** (Toronto, 1915.) Órdarma
(Sztorozsnyica, Ungvári j.) lakosát 1949. augusztus 6-án kényszer gyógy-
kezelésre irányította.

**Az MVSZ Határőr Hadseregének Kárpátaljai Körzeti Hadbírósa-
ga, 1946–1953.** Ez a hadbíróság 84 kárpátaljai nő ügyében hozott példát
statuáló, a lakosságot is megfélemlítő ítéletet 1946–1953 között. Az alábbi
táblázat igazolja, hogy a katonai törvényszék keményen leszámolt a polgári
lakosság hangadó képviselőivel, a ruszin-ukrán nemzetiségű nőkkel, akik
közül 31 főt 25 évre, 26 főt tíz évre elítéltek, különösen a 25 év egyenlő
volt a halálos ítélettel. Hiszen ilyen méretű büntetés letöltésébe egyszerűen
belepusztult az erős fizikumú ember is a szigorított börtönlágerekben.

Az elítéltek végzettsége: írástudatlan 17 fő, 53-nak alapiskolája,
5-nek befejezetlen középiskolája, 8-nak középiskolája, és egynek főis-
kolája van.

Foglalkozási megoszlás: 60 háztartásbeli, 4 vezetőbeosztású, 4 tanító,
3 hivatalnok, 3 kolhoztag, 2 munkás, 1 apácanővér, 1 diák, 1 mérnök, 5
munkanélküli.

²⁴ RI, I. 2003. 154.old.

Az elítélt nők korösszetételének fontosabb adatai 1890-1936 között

A korösszetétel fontosabb adatai	1890–1899	1900–1919	1920–1929	1930–1936	Összesen
Összesen	9	27	37	11	84

Az aktákat tüzetesebben megvizsgálva, úgy tűnik az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanács Elnöksége és a nevezett hadbíróóság a korábban hozott 10-25 évi ítéleteket 26 alkalommal felülvizsgálta, módosította, felére, illetve negyedére csökkentette.

Adatok a kiszabott ítéletekről nemzetiségi bontásban

Nemzetiség	1-3 év	5-6 év	7-8 év	10 év	25 év	Elmaradt ítélet	Összesen
ruszin-ukrán	2	2	2 3	26	31	1	67
magyar			1	3	2		6
román		1	1	1	1		4
szlovák		1		1			2
német		1	2				3
orosz				1	1		2
Összesen	2	5	9	32	35	1	84

A magyarok közül **Arany Etel** (Pély, Heves m. 1919) kigyósi tanítót 1952. január 4–6. között, **Fekete Margit** (Ungvár, 1927.) királyházi munkanélküli, 1948. április 12-18-án 25 év szabadságvesztésre, **Bodnár Ilona** (Nagybereg, Beregszászi j. 1931.) muzsalyi lakost 1948. január 31-én, **Hódi Magda** (Visk, Huszti j. 1926.) huszti büfésnőt 1948. április 12-18-án, **Kovács Erzsébet** (Máramarossziget, Románia 1927.) ungvár lakost 1946. november 26-án 10 évre ítélték el.

Mások mellett 8 évet kapott **Szabó Ilona** (Tekeháza, Nagyszőlősi j. 1928.) tekeházi fűrésztelepi munkás 1948. április 15-én, valamint magyar-német vegyes családból származó **Kovács Magda** (Huszt, 1921.) huszti hajadon 1946. április 11-én, és barátnője, **Weinrauch Anna** (Huszt, 1920.) Huszt lakosa 1946. április 14-én.

Az elítélt nők származási helyének földrajzi megoszlása

Származási hely járás, megyei város bontásban	Elítélt nők száma
Ungvár	2
Ungvári járás	5
Nagybereznai j.	
Perecsenyi j.	4
Munkács	
Munkácsi j.	1
Szolyvai j.	1
Volóci j.	
Ilosvai j.	6
Beregszász	
Beregszászi j.	2
Nagyszőlősi j.	3
Huszt	2
Huszi járás	19
Técsői j.	9
Ökörmezői j.	3
Rahói j.	20
egyéb	7
Összesen:	84

A meghurcolt nők nehezen vagy egyáltalán nem tudták elfogadni a saját településükön lezajló erőszakos szovjetizálást, például a nehezen, illetve sok esetben amerikás pénzből gyarapított családi vagyon, illetve a föld államosítását, a kolhozosítással járó padláslesöprést, a görögkatolikus egyház beolvasztását a pravoszláv egyházba. Vádolták őket, hogy agitációval, kémkedéssel, szabotázzsal stb. támogatják az ellenséget. Az elítéltek közül 15-en írástudatlanok voltak, hatvan százalékuk alapiskolája volt, csupán húsz százalékuk rendelkezett közép, illetve felsőfokú végzettséggel. A nők 80%-a háztartásbeli, valamennyien pártonkívüliek voltak. Az ungvári **Zombori Matild** (Száldobos/Szteblivka, Huszi j.1928.) hivatalnok kétszer állt a MVSZ Határőr Hadseregének Kárpátaljai Körzeti Hadbírósa előtt,

Kényszermunkára elítélt nők barakkja egy GULÁG-táborban. D. Gy. gyűjtése.

először 1950. október 14-én halálra ítélték. Két évig gyötrődött a kivégzésre várók siralomházában. Majd a nevezett testület kegyelemben részesítette, 1952. április 18–20-án 25 év szabadságvesztésre ítélte el. A továbbiakban a sorsa nem ismeretes. 1993-ban rehabilitálták.

A görögkatolikus egyházhoz ragaszkodó, hitvalló ruszin **Salemba Mária** (Lázi/Lazi, Técsői j. 1913) apácát 1952. július 17-én azért ítélték el 10 év szabadságvesztésre, mert a tiltás ellenére a felnőttek és gyerekek számára hittanoktatással is foglalkozott Gernyésen (Kapasnovó, Huszti j.). Két év múlva a törekeny apáca korábban kiszabott büntetését 1954. szeptember 29-én felülvizsgálva, 5 évre lecsökkentették.

Ítélethozatalok évekre lebontott adatai 1940–1968 között

Ítélethozatalok évekre lebontott adatai	1946– 1947	1948– 1949	1950– 1952	1953– 1955	Ítélet módosítás esetszáma	Összesen
Összesen	14	39	29	2	15	99

A száz letartóztatási esetből egy-két alkalommal fordult elő, hogy a célszeméllyel kapcsolatos nyomozás a kezdeti stádiumában okafogyottá vált. Ez történt **Kuriljak Paraszka** (Körösmező/Jaszinya, Rahói j. 1927.) körösmezői lakossal is. Az MDB Kárpátaljai területi parancsnokának 1949. augusztus 15-ei határozata értelmében az ügyében a nyomozást megszüntették. 1949-ben rehabilitálták.

Kárpátaljai Megyei Bíróság, 1946–1970. A testület 1946–1970 között 89 tárgyaláson foglalkozott a kárpátaljai nők bünvádi eljárásával. 25 évre 18, 10 évre 28 személyt ítélték el.

Adatok az 1946–1970-ben kiszabott koncepciók ítéletekről nemzetiségi bontásban

Nemzetiség	1-2-3 év	4-5-6 év	7-8 év	10 év	25 év	Elmaradt ítélet	Összesen
ruszin-ukrán	2-6-2	2-5-1	1-2	16	7	1	45
magyar	2-0-0	1-2-1	1-2	8	12	0	29
német	0-0-1	0-1-0					2
román	0-0-2		0-0-1				3
szlovák		0-0-1		1			2
orosz	3-0-1	0-1-0		2			7
tatár	0-0-1						1
Összesen	20	15	7	28	18	1	89

Az ismertebb politikai elítéltek sorába tartozott a mezőkaszonyi **Ormos Mária** (1939) pályakezdő tanító, akit a KGB nyomozói, mint csoportos bünszervezet tagját, Csomában 1957. november 2-án tartóztattak le. Azzal vádolták, hogy az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc hatására társaival a mezőkaszonyi lakosság körében szovjetellenes röplapokat, plakátokat terjesztett. A Kárpátaljai Területi Bíróság 1958. január 21-én az ukrainai BTK 54/10 és 54/11 paragrafusai alapján ítélte el 4 év szabadságvesztésre. Ebből közel két évet töltött le a Moszkván túli kemerovói női politikai lágerben. 1991. november 11-i keltezéssel rehabilitálták az Ukrán SZSZK 1991. november 17-én kiadott rehabilitációs törvénye alapján. 1993-ban

kitüntették az 1956-os Emlékéremmel. A Mezőkaszonyi Politizáló Csoport tagjainak a neve (közte az övé is) a kaszonyi középiskola falán felállított emléktáblán van megörökítve.

Az elítéltek csaknem felét kolhozellenes propaganda, kártétel, diverzió, szovjetellenes agitáció miatt vonták felelősségre. A peranyagok közül figyelmet érdemel **Cselle Rozália** (Nagybereg, 1916) kálváriája. A Nagyberegen élő 33 éves nőt a helyi új hatalom embereinek feljelentése alapján – munkanélkül szerzett jövedelem miatt – a beregszászi belügyi szerv emberei 1949 októberében letartóztatták. 1949. november 4-én az USZSZK büntetőtörvénykönyvének 127. cikkelye alapján hétévnyi letöltendő szabadságvesztésre ítélte a Beregszászi Körzeti Bíróság. Büntetését az Ural-hegység középső és déli vonulata térségében elhelyezkedő Szverdlovszkban (ma Jekatyerinburg) a 4. számú javító munkatáborban töltötte. 1950. december 4-én amnesztiával szabadult. A továbbiakban megbélyegzett személy lett, a helyi kolhozba nem vették fel, a Beregszászi Szovhozban kapott csak munkát.

A kolhoz-ügyben perbe fogták a szlovák-magyar családból származó **Antalóci Ágnes** (Antalóc, 1908) kolhoztagot, akit a területi bíróság 1951. december 12-én 10 év szabadságvesztésre ítelt el. A Hruscsov-korszak enyhülésének köszönhetően ügyét az USZSZK Legfelső Bíróságának Elnöksége újratárgyalta, felülbírálv a korábbi döntést 1955. december 16-án 6 évi szabadságvesztésre mérsékelte.

A kárpátaljai nők kegyelmi kérvényeire reagálva, ehhez hasonló legfelső bírósági eljárásban részesültek, a letöltendő évek egy részét elengedték, vagy amnesztiát kaptak. A 25 évre elítéltek közül a következő 15 személynek a kijevi központi bíróság 1955 folyamán felülbírálv a korábbi döntést 6-7-8-10 évre csökkentette a büntetését. A kedvezményezettek sorába tartozott:

Balogh Teréz (Mezővári, 1913) magyar, Verbóc lakosa,

Balogh Júlia (Mezőkaszony, 1900) magyar, Beregszász lakosa,

Fábián Rozália (Tiszaújlak, 1901.) magyar, tiszaujlaki lakos,

Gajda Lenke (Mezővári, 1921.) magyar, Mezővári lakosa,

Golubka Hafija (Uglja, Técsői j. 1893.) ruszin, uglyai lakos,

Klimonci Hafija (Bereghalmos. 1896.) ukrán, Irhóc-Lázi lakosa,

Kozár Rozália (Gut, Beregszászi j. 1899.) magyar, Kisbégány lakosa,

Kubarics Vaszilina (Tereselpatak, 1925.) ukrán, tereselpataki lakos

Kubarics Vaszilina (Gánya, 1925.) ukrán, gányai lakos,

Olah Olena (Száldobos, 1897.) ukrán, Tiszaújlak lakosa,

Orosz Ida (Gát, 1929.) magyar, gáti lakos,

Román Hanna (Rakasz, 1928.) ukrán, rakaszi lakos,
Szilágyi Mária (Tiszaújlak, 1905.) magyar, tiszaújlaki lakos,
Vigh Irén (Gát, 1906.) Gát lakosa, magyar,
Zsiglova Szofija (Horlivka, Donyeci t. 1895.) ukrán, Ungvár lakosa.

Akiket korábban 10 évre elítéltek, az új eljárásakor átlagban a büntetésük 2-6-7 évre csökkent:

Bak Rozália (Gát, 1909.) magyar, gáti lakos,
Bukovecka Rozália (Huszt, 1929.) Berezna lakosa, rehabilitálták.
Gyorgyaj Hafija (Uglya, 1927.) ukrán, uglyai lakos,
Gyorgyaj Mária (Uglya, 1904.) ukrán, uglyai lakos,
Király Irén (Gát, 1901.) magyar, gáti lakos,
Kacsó Eszter (Gát, 1901.) magyar, gáti lakos,
Mereszj Marta (Ungvár, 1917.) ukrán, gányai lakos,
Mucsicska Olena (Antalóc, 1910.) ukrán, antalóci lakos,
Sztrumlják Sztefanija (Sztrij, Lvovi t. 1904.) ukrán, Munkács lakosa,
Viszokai Szende (Nagyszőlős, 1922.) magyar, nagyszőlősi lakos,
Kares Margit (Tolna, Magyarország 1900.) magyar, Munkács lakosa.

A Lembergi/Lvovi Területi Bíróság 10 évre ítélte el 1948. április 20-án. Az USZSZK Legfelső Bíróságának Elnöksége felülbírálván a korábbi döntést 1954. október 14-én 7 évi és 6 hónapi szabadságvesztésre mérsékelte.

Szekszer Erzsébet (Tolna, Magyarország, 1902.) magyar, Munkács lakosa.

A Lvivi (Lembergi) Területi Bíróság 10 évre ítélte el 1948. április 20-án. Az USZSZK Legfelső Bíróságának Elnöksége felülbírálván a korábbi döntést 1954. október 11-én 7 évi szabadságvesztésre enyhítette. 1967-ben rehabilitálták.

A kegyelmi kérvény ellenére büntetésüket nem csökkentették:

Fankovics Márta (1907.) magyar, ungvári lakos, 25 évre ítélték 1949. június 7-én.

Fedeles Anna (Patakos, 1927.) magyar, patakosi lakos, 10 évre ítélték 1949. augusztus 10-én.

Kobály Erzsébet (Beregszász, 1894.) magyar, beregszászi lakos, 10 évre ítélték 1951. március 9-én.

Nagy Ilona (Nevetlenfalu, 1922.) magyar, nevetlenfalui lakos, 10 évre ítélték 1949. október 12-én.

Hofman Irén (Aknaszlatina, 1899.) magyar, aknaszlatinai lakos, 6 évre ítélték 1946. szeptember 17-én.

Baraté Erzsébet (Biharkeresztes, 1923) magyar, Bátyú lakosa. 1 évre ítélték 1947. május 29-én.

A szibériai fakitermelések női GULÁG-rabszolgái. D. Gy. gyűjtése.

Palocsai Ida (Beregszász, 1898.) magyar, beregszászi lakos, 25 év szabadságvesztésre ítélték 1951. március 9-én.

Novakovszki Erzsébet (Beregszász, 1904.) magyar, beregszászi lakos, 5 évre ítélték 1946. november 18-19-én.

Szakács Rozália (1994.) magyar, Gedze-tanya lakosa, kolhoztag, A Beregszászi Körzeti Bíróság 2. sz. részlegén 7 évre ítélték 1950. augusztus 27-én.

Sztaronszka Júlia (Aknaszlatina, 1926.) magyar, aknaszlatinai lakos. A Lvovi (Lembergi) Vasút Vonal Bírósága 8 évre ítélte el 1953. március 23-án.

Gerhardt Ilona (Huszt, 1919.) német, huszti lakos, 3 évre ítélték 1947. október 28-án.

Előfordult a nevezett bíróság esetében is, hogy durván megduplázták a korábban kiszabott éveket. Az ilyen ügyek vádlottja volt egy magyar férfi orosz felesége, **Budai Faina** (1892.) beregszászi lakos. A szovjetellenes agitációval vádolt férjes asszonyt első fokon a Kárpátaljai Területi Bíróság 3 év szabadságvesztésre ítélte 1947. október 18-án. Majd a KGB nyomására, ugyanez a testület egy év múlva 1948. január 17-én felülbíráltja korábbi döntését, és másodfokon **Budainénak** a büntetését 7 év kényszermunkatáborban letöltendő szabadságvesztésben növelte meg.

A szovjet biztonsági szolgálat belső szovjet mintára a kárpátaljai nők esetében is alkalmazta az úgynevezett „pszihuska” módszert. A közösség köréből kihalászták a másként gondolkodó értelmiségieket, a szovjetrendszert bíráló nőket is. Ilyen ügy szenvedő alanya volt mások mellett az ukrán nacionalistának elkönyvelt *Fufłanszkij Zinaida* (1893.) ungvári lakos. A pártonkívüli, felsőfokú iskolai végzettségű tanítónőt 1958. január 29-én és április 9-én a Lvovi (Lembergi) pszichiátriai klinikára kötelező gyógykezelésre vitették.

Számos, ehhez hasonló esetről maradtak fenn a levéltárakban személyi dossziék, akiknek az ügyében a szovjet hatóság a nyomozást felfüggesztette, így a bíróság elé a vádlottak nem kerültek, viszont ezeket a nőket kényszerkotelepítésre, munkatáborba hurcolták, vagy pszichiátriai intézetbe zárták.

***

Az áttekintett kihallgatási jegyzőkönyvek, bírósági peranyagok, egyéni szabadság megfosztására irányuló belügyi határozatok arról tanúskodnak a nők esetében is, hogy ezeket a hatósági ügyeket szigorú titoktartásban végezték. Az NKVD, a SZMERS kémelhárítási osztálya, majd a KGB és más szovjet erőszak szervezetek bűnös tetteit máig homály fedi. A végrehajtókkal, a tettesekkel kapcsolatos levéltári iratcsomókat Moszkvában is hosszú évekre zárolták.

A korszakkal foglalkozó kutatók, illetve az elítélt nők hozzátartozói is csak az engedélyköteles dokumentumokból tudnak következtetni az NKVD szerteágazó, az egész szovjet társadalmat pókhálóként átfogó törvényellenes és embertelen tevékenységére. Akiknek a napi feladatuk abból állt, hogy figyelő szemekkel, fülekkel, valamint belső és külső ügynökök közreműködésével az osztályidegen, a párt és a szovjet típusú rendszer ellen agitáló elemeket felkutassák, letartóztassák, likvidálják, börtönökbe, lágerekre zárják, lakatlan területekre deportálják stb. A megbélyegzett elítéltek szenvedésének nyílt társadalmi kibeszélése sokáig tabu volt. Csak a megfélemlített, némaságra kényszerített szűk családi körnek volt némi tudomása az érintett lányokkal, anyákkal szemben elkövetett hatósági erőszaktevésekről és kegyetlenkedésekről.

A politikai vonalon elítélt, főleg ruszin-ukrán, magyar német és más nemzetiségű nők hősiesség magaviselete, nemes tette tisztelőjére született ez a tanulmány, akiknek hitét, nyelvét, vallását a bolsevik uralom nem tudta

megtörni. Örök legyen azon hajadonok, anyák emléke is, akik példátlan munkabírással, bátorsággal, emberséggel mentették meg az éhhaláltól a férfiak nélkül maradt csonka-családokat. A légerekig hosszú utakat megtévő ételhordóként, illetve élelemmel, vagy életmentő csomagokkal látták el a munkatáborokba elhurcolt, börtönlágerekbe zárt férjeiket, fiaikat és a hozzájuk tartozó honfitársakat.

